

**ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
БЕЗПЕЧНОЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Досліджено сучасне економічне та правове становище у сфері охорони праці, визначено її основні системні перешкоди. Запропоновано шляхи подальшого розвитку сфери охорони праці.

Ключові слова: безпечна трудова діяльність, охорона праці, травматизм, підприємство, працівник, роботодавець, держава, розвиток.

Незважаючи на наявність суттєвих позитивних перетворень у соціально-економічному розвитку України, політика держави у сфері охорони праці залишається практично незмінною. Водночас значна частина функцій держави щодо реалізації політики в цій сфері делегована безпосередньо підприємствам, які самостійно визначають систему та методи управління з урахуванням кінцевих фінансово-економічних результатів. Значна кількість промислових підприємств у складних економічних умовах здійснює пошук заходів мінімізації витрат, що не може не позначатися на умовах трудової діяльності, в тому числі на безпеці праці. Тому розв'язання проблем організації та мотивації безпечної трудової діяльності набуває особливої актуальності.

Узагальнення досліджень праць вітчизняних науковців і фахівців у сфері охорони праці дозволяє визначити головні проблеми та недоліки безпеки праці на промислових підприємствах. Так, О. Мартякова обґрунтовує необхідність реформування економічного механізму управління охороною праці, що обумовлено ізольованістю принципів управління охороною праці від ринкової економіки [1]. Досліджуючи причини недосконалої організації безпеки праці на виробництві, Г. Лесенко доводить, що наявність негативного становища у сфері охорони праці обумовлена заощаджуванням на навчанні персоналу служб охорони праці, слабкою організацією і координацією спільної роботи з формування ефективної системи управління охороною праці [2]. Обґрунтовуючи доцільність удосконалення умов праці на промислових підприємствах, В. Макушин наполягає на необхідності забезпечення відповідного фінансування заходів з охорони праці та пріоритетності види-

лення коштів на охорону праці [3]. Одним із пріоритетів удосконалення управління умовами праці на виробництві І. Миценко вважає необхідність дослідження й упровадження соціальних форм і методів управління охороною праці, участі виробничого персоналу в управлінні охороною праці [4]. Так, А. Кутиркін та Н. Лук'яненко [5] розглядають проблеми економіки охорони праці, Л. Калачева [6] і О. Амоша [7] досліджують умови праці в аспекті ефективності виробництва, П. Кучеба [8] наголошує на наукових основах упровадження економічних методів управління охороною праці.

Досліджуючи регіональні аспекти управління охороною праці, О. Амоша, О. Новікова та В. Крот наголошують на низькому рівні координованого регіонального та галузевого управління охороною праці в загальній системі державного управління, недостатньому рівні трудової та виробничої дисципліни [9]. Водночас дотепер недостатньо дослідженими є питання, пов'язані з упровадженням стандартів безпечної трудової діяльності відповідно кожного виду професійної діяльності на підприємстві, створенням ефективних механізмів розвитку соціально-трудова відносин, які впливають на дієвість системи управління охороною праці.

Метою статті є визначення сучасного стану і перспектив подальшого економічного та правового розвитку у сфері охорони праці.

Скорочення витрат на заходи з охорони праці обмежує можливості підприємств у створенні належної системи управління охороною праці, яка б дозволяла забезпечувати безпечні

умови праці на підприємстві, тим самим сприяючи зниженню рівня травматизму та ризиків виникнення нещасних випадків і аварій. Така політика економії витрат зрештою призводить до збільшення прямих та непрямих витрат на подолання наслідків аварій на виробництві, медичну, професійну та соціальну реабілітацію потерпілих. Водночас високий рівень травматизму останніми роками на промислових підприємствах обумовлює постійне зростання витрат підприємства, що призводить до зростання собівартості продукції та негативно впливає на економічний стан підприємства. Тому існує потреба в розробці ефективних методів управління витратами підприємств, які пов'язані з ліквідацією наслідків нещасних випадків та виробничого травматизму, а також із їх попередженням.

За оцінками Міжнародної організації праці (МОП) до фінансової кризи річний світовий приріст ВВП становив 4,3% за рік, а втрати від аварій і нещасних випадків – 4%, тобто майже весь економічний приріст країн у глобальному вимірі було нівельовано [10]. Для вирішення

проблеми виробничого травматизму Міжнародна організація праці докладає значних зусиль як на міжнародному, так і національному рівнях, однак за її оцінками більше 1,2 млн працівників на рік вмирають від нещасних випадків. При цьому рівень виробничого травматизму в ряді промислово розвинутих країн світу є значно вищим, ніж в Україні (табл. 1) [11, с. 5].

Незважаючи на зниження рівня виробничого травматизму, обсяг страхових виплат потерпілим та членам їх сімей має тенденцію до збільшення: в 2001 р. ця сума дорівнювала 0,39 млрд грн, а в 2008 р. вона становила вже 2,86 млрд грн. При цьому найбільша частина загальної суми страхових виплат по Україні за 2008 р. (76,9%) припадає на Донецьку область – 39,8%, Луганську – 16,3, Дніпропетровську – 14,8, Львівську область – 6% [12].

Значно гіршою є ситуація в Україні порівняно із промислово розвинутими країнами світу щодо смертності від нещасних випадків на виробництві (табл. 2) [11, с. 6].

Таблиця 1. Динаміка чисельності травмованих працівників в Україні та промислово розвинутих країнах світу

Країни	1993		1996		1999		2002		2007	
	осіб	на 100 тис., осіб	осіб	на 100 тис., осіб	осіб	на 100 тис., осіб	осіб	на 100 тис., осіб	осіб	на 100 тис., осіб
Україна	111627	1240	62940	699	41927	466	26281	292	18194	160
США	2772500	328	2626300	303	2575900	286	2612000	301	2583170	287
Японія	180979	320	152412	254	133844	223	124455	200	115533	192
Німеччина	1801005	600	1656033	552	1558770	501	1305701	433	1105633	390
Франція	506030	202	657310	231	700458	279	743435	288	751073	300
Італія	656020	252	632310	249	700323	280	593115	239	571212	229

Таблиця 2. Динаміка чисельності померлих від нещасних випадків на виробництві в Україні та промислово розвинутих країнах світу

Країни	1993		1996		1999		2002		2007	
	осіб	на 100 тис., осіб	осіб	на 100 тис., осіб	Осіб	на 100 тис., осіб	осіб	на 100 тис., осіб	осіб	на 100 тис., осіб
Україна	2249	6,9	2083	6,3	1322	4,8	1228	4,1	1181	1,9
США	6212	6,8	6202	6,8	6055	6,7	5129	5,7	4019	4,4
Японія	2245	4,8	2363	4,9	1992	4,0	1658	3,3	1328	2,6
Німеччина	1817	3,3	1529	3,1	1293	2,4	1073	2,7	413	1,0
Франція	792	1,0	773	0,9	683	0,9	730	0,9	805	1,1
Італія	1377	4,1	1085	3,9	1188	3,6	1135	3,5	861	1,6

За кількістю смертельних випадків на виробництві Україна значно випереджає такі економічно розвинені країни світу, як Німеччина, Франція, Італія, Фінляндія, Швеція та Великобританія. В Україні, яка також є країною-членом Міжнародної організації праці, не приділяється достатньої уваги питанням ратифікації конвенцій МОП щодо виробничого травматизму. Так, чисельність потерпілих з утратою працездатності на один робочий день і більше одного дня та зі смертельним наслідком і дотепер залишається на високому рівні: у 2009 р. – 12,8 тис. осіб, у тому числі зі смертельними наслідками – 0,6 тис. осіб. Кількість людин-днів непрацездатності у 2009 р. становила 505 тис. [13]. Тому питання у сфері охорони праці, особливо виробничого травматизму, який безпосередньо залежить від забезпечення та дотримання безпеки праці, на сьогодні є актуальними для промислових підприємств.

Ураховуючи вищенаведені дані, доцільно зауважити, що рівень виробничого травматизму в Україні є вищим у середньому в 10 разів порівняно з рядом промислово розвинутих країн світу, а рівень смертельного травматизму є нижчим майже вдвічі. Дослідженнями О. Леонова та В. Севрикова встановлено невідповідність офіційної статистичної інформації щодо виробничого травматизму. Так, в Україні на виробництві в 2007 р. загинула 1181 особа, тому за-

гальна чисельність травмованих має становити не менше 1 млн осіб, а не 18194 осіб, як наведено в офіційних звітах [14]. Наявність такої негативної ситуації є підтвердженням того, що більшість нещасних випадків, по-перше, не знаходять відображення в офіційній статистичній звітності, в тому числі підприємств, а, по-друге, з боку держави не здійснюється розслідування за фактом їх виникнення. Аналогічні недоліки притаманні системі державного нагляду у сфері промислової безпеки та його організації (табл. 3).

Кількість виявлених порушень протягом аналізованого періоду зросла на 0,93%. Водночас показник кількості усунених порушень скоротився більш ніж у 3 рази: в 2005 р. він становив 59,4%, а в 2007 р. – 17,5%. Як свідчить практика, орієнтація на середньостатистичні показники і збільшення кількості накладених штрафів призводить до того, що діяльність інспекторів при оцінці стану безпеки праці є малоефективною. В умовах економічних реформ такий підхід Держгірпромнагляду до своїх функцій може призвести до негативних наслідків. У цілому аналіз результатів перевірок суб'єктів господарської діяльності Держгірпромнаглядом відображає негативну динаміку показників кількості виявлених порушень та рівня їх усунення.

Таблиця 3. Результати перевірок суб'єктів господарської діяльності органами Держгірпромнагляду [15, с. 68]

Показники	2005	2006	2007	2008
Кількість перевірок, тис. од.	230	234	237	197,59
Кількість виявлених порушень, тис. од.	2441	2467	2464	2118
Усунення порушень, %	59,4	26,5	17,5	в/д*
Кількість виявлених порушень на одну перевірку, од.**	10,61	10,54	10,39	10,72

* Відсутні дані.

** Розраховано на підставі даних Держгірпромнагляду, Рахункової палати України та матеріалів «Національної доповіді про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2008 р.», підготовленої МНС України.

Загалом забезпечення безпечної трудової діяльності сприятиме зменшенню кількості випадків виробничого травматизму, що приведе не тільки до збереження життя, здоров'я і працездатності працівників, а й буде сприяти запобіганню аварійності та інвалідності, а також економічному розвитку підприємств. Ці основні завдання містяться у Постанові КМУ від

13 вересня 2000 р. № 1423 «Про затвердження Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» [16]. У цій постанові зазначається, що загальна економія від відповідного забезпечення безпечної трудової діяль-

ності дозволить отримати економічний ефект на підставі економії відрахувань до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (табл. 4).

Аналіз чинного законодавства свідчить, що нещасний випадок на підприємстві призводить до фінансових витрат, які мають місце в часовому прояві, а саме під час його виникнення і після (табл. 5).

Таблиця 4. Економія витрат за умов зниження або відсутності нещасних випадків [16]

Економія витрат	Метод розрахунку
Знижка внесків до Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	$E = C_{\text{вн}} \cdot B_{\text{зниж}}$ де $C_{\text{вн}}$ – сума страхового внеску базисна, тис. грн; $B_{\text{зниж}}$ – відсоток знижки, %

Таблиця 5. Види витрат при виникненні нещасного випадку

За ознаками	№ з/п	Витрати (втрати)	Особливості віднесення витрат
Під час виникнення нещасного випадку	1	Втрата частки створеної продукції за рахунок відсутності працівника на роботі	За рахунок прибутку
	2	Витрати на порятунок постраждалих, ліквідацію аварії та її наслідків, розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, здійснення санітарно-гігієнічної характеристики умов праці	За рахунок прибутку
	3	Витрати на придбання медичних засобів, препаратів	Валові витрати
Після виникнення нещасного випадку	1	Виплати, передбачені законодавством про працю, за невідпрацьований на виробництві неявочний час – компенсація перших п'яти днів тимчасової непрацездатності працівника	Валові витрати
	2	Витрати, пов'язані з компенсацією заробітної плати при переведенні працівника на легшу роботу внаслідок нещасного випадку	Валові витрати
	3	Витрати на проведення попереднього медичного огляду щойно прийнятого працівника на місце постраждалого	Валові витрати
	4	Штрафи за порушення законодавства про працю	За рахунок прибутку
	5	Витрати на проведення позачергового медичного огляду працюючого працівника, оплата праці за цей час	Валові витрати
Після виникнення нещасного випадку	6	Витрати на передчасне зношення спецодягу, спецвзуття, засобів індивідуального захисту та видачі щойно прийнятому працівнику	Валові витрати
	7	Витрати на навчання постраждалого при виході на роботу після нещасного випадку та щойно прийнятого працівника	Валові витрати
	8	Витрати на пошук та (набір) робочої сили	Валові витрати
	9	Витрати на незаплановану закупівлю і ремонт інструментів, пристроїв, інвентарю, приладдя, лабораторного обладнання та інших засобів і предметів праці, які не належать до основних виробничих засобів	Валові витрати
	10	Витрати на незаплановане або дострокове відновлення основних засобів та їх капітальний ремонт	Валові витрати
	11	Витрати на додаткові виплати потерпілому та членам його сім'ї внаслідок нещасного випадку	За рахунок прибутку
	12	Витрати на доставку пенсій за інвалідністю внаслідок нещасного випадку. Витрати на перевезення працівників-інвалідів 1 і 2 груп до місця роботи і назад	За рахунок прибутку
	13	Витрати на відкриття та ведення банківського рахунку для отримання матеріальної допомоги з Фонду тимчасової втрати працездатності	Валові витрати

Також необхідно враховувати можливі додаткові витрати роботодавця на підставі додаткових виплат заробітної плати за понадурочну роботу працівників. Крім того, разом із втратою трудового потенціалу під час нещасного випадку відбувається погіршення або втрата ділової репутації підприємства, бізнес-партнерів, обсяг якої неможливо підрахувати, що також може значно впливати на економічний стан підприємства, поведінку працівників та їх продуктивність праці.

Водночас із витратами підприємства виникають витрати певного працівника, які включають: втрату його потенційного доходу, що має прояв у зниженні можливості мати заробіток у майбутніх періодах, додаткові витрати на лікарняні засоби, зниження якості та рівня життя. У цілому наведені витрати впливають на розмір видатків із державного бюджету та мають у більшості випадків не тільки економічний, але і соціальний характер.

Наведені витрати внаслідок нещасних випадків на виробництві незначно впливають на політику підприємства у сфері охорони праці, оскільки їх обсяги не залежать від обсягів діяльності підприємства та відповідного виду економічної діяльності. Таким чином, з боку держави мають бути розроблені відповідні законодавчі акти у сфері охорони праці, які мають локально регулювати обсяг витрат з охорони праці, враховуючи вид економічної діяльності підприємства та його розмір, галузеву приналежність, соціальні й економічні показники.

Якщо порівняти стан досягнення сфери охорони праці та здоров'я працівників в Україні й зарубіжних країнах, то можна констатувати як позитивні, так і негативні відмінності. Так,

ризик загибелі працівників на виробництві у Великобританії у 8,5 разів є нижчим порівняно з Україною, у Японії – у 3 рази, у Німеччині – більш як у 2 рази. Щороку в середньому на українських підприємствах травмується понад 24 тис. працівників, із яких близько 70% стають інвалідами трудового каліцтва, смертельно травмується понад 1000 працівників, понад 6500 працівників отримують професійні захворювання [17, с. 23]. Втрати робочого часу у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності внаслідок виробничого травматизму досягають мільйонів людино-днів [18, с. 4].

Правова база державного управління у сфері охорони праці в Україні набула потужного розвитку наприкінці 80-х років ХХ ст., що було пов'язано із прийняттям у 1992 р. Закону України «Про охорону праці» [19]. Одним із суттєвих положень цього закону стало розширення обов'язків роботодавця, який мав створювати систему управління охороною праці на підприємстві. Порівняльна характеристика основних положень закону за різними редакціями відображає наявність принципових змін за деякими принциповими положеннями (табл. 6). Так, у законі держава надає значну самостійність в управлінні охороною праці на підприємстві роботодавцям і працівникам як головним суб'єктам управління. Такий підхід є суто прагматичним: турбота про безпеку та здоров'я працівників обернеться для роботодавця не лише відсутністю втрат людино-годин робочого часу, але й ефективнішою працею і сумлінністю працівників. Водночас більш чіткого врегулювання потребують організаційно-правові та соціально-трудові відносини між роботодавцем і працівником щодо стимулювання дотримання безпечних умов праці.

Таблиця 6. Характеристика основних положень Закону України «Про охорону праці»

Основні положення	Доповнення / зміни нової редакції закону (2013 р.)
1	2
Повноваження держави	
Державна політика	підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництва, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці; інформування населення
Компетенція Кабінету Міністрів України	установлення єдиної державної статистичної звітності з питань охорони праці; подання на затвердження Верховною Радою України загальнодержавної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища / (затверджує національну програму щодо поліпшення стану безпеки, гігієни праці і виробничого середовища)*

1	2
Права і відповідальність посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці	скасування або припинення дії виданих дозволів і ліцензій до усунення порушень, які створюють загрозу життю працюючих
Економічне стимулювання охорони праці	досягнення належного стану охорони праці та зниження рівня або відсутності травматизму і професійної захворюваності внаслідок здійснення роботодавцем відповідних профілактичних заходів; застосування знижок та надбавок при розрахунку страхового внеску
Повноваження роботодавця	
Права працівників на охорону праці під час роботи	підтвердження факту наявності небезпечної ситуації за участю страхового експерта з охорони праці; установлення роботодавцем для працівника скороченого робочого дня та організація проведення навчання працівника з набуття іншої професії за станом здоров'я відповідно до медичного висновку
Право працівників на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці	інформування працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій роботодавцем не пізніше як за 2 місяці / <i>(роботодавець повинен своєчасно інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій)*</i>
Забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами	забезпечення роботодавцем за свій рахунок надання засобів індивідуального захисту; компенсація роботодавцем усіх витрат працівника на придбання мийних та знешкоджувальних засобів; видача роботодавцем працівникові додатково, понад установлені норми, певних засобів індивідуального захисту
Відшкодування шкоди в разі ушкодження здоров'я працівників або в разі їх смерті	здійснення роботодавцем додаткових виплат потерпілим та членам їх сімей за рахунок власних коштів; відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі смерті працівника / <i>(роботодавець зобов'язаний відшкодувати працівникові шкоду, заподіяну внаслідок ушкодження його здоров'я, пов'язаним із виконанням трудових обов'язків, у повному розмірі втраченого заробітку відповідно до законодавства, сплатити потерпілому одноразову допомогу)*</i>
Управління охороною праці та обов'язки роботодавця	контроль за дотриманням інструкцій з охорони праці, підвищення існуючого рівня охорони праці; забезпечення належного утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом; організація проведення аудиту охорони праці, оцінки технічного стану виробничого обладнання та устаткування, безпосередня відповідальність за порушення вимог
Служба охорони праці на підприємстві	виконання функцій служби охорони праці на підприємстві з чисельністю працюючих менше 20 осіб сторонніми спеціалістами на договірних засадах
Штрафні санкції до юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб та працівників	обмеження максимального розміру штрафу не більше 5% місячного фонду заробітної плати юридичної або фізичної особи / <i>(максимальний розмір штрафу не може перевищувати 2% місячного фонду заробітної плати юридичної або фізичної особи)*</i>
Фінансування охорони праці	обмеження витрат на охорону праці в обсязі не менше 0,5% від фонду оплати праці за попередній рік
Права та обов'язки робітників	
Права працівників на охорону праці під час роботи	відмовитися від дорученої роботи, якщо виробнича ситуація небезпечна для виробничого середовища; зберігається середній заробіток на час зупинення роботи підприємства

1	2
Обов'язки працівника щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці	дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт або під час перебування на території підприємства
Залучені учасники: організації, установи та об'єднання	
Комісія з питань охорони праці підприємства	створення на підприємстві комісії з питань охорони праці за рішенням трудового колективу / (створення на підприємстві комісії з питань охорони праці з чисельністю працюючих 50 і більше осіб за рішенням трудового колективу)*
Громадський контроль	зупинення ведення робіт на підприємстві технічною інспекцією профспілок галузевого рівня
Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці	виконання роботодавцем законних інтересів уповноважених осіб з питань охорони праці; звернення до органу державного нагляду з охорони праці; участь і внесення відповідних пропозицій під час інспекційних перевірок підприємств

* Редакція Закону України «Про охорону праці» 1992 р. [19].

Надалі формування нової законодавчої бази у сфері охорони праці відбувалося з певними проблемами та перешкодами. За час після прийняття Закону України «Про охорону праці» були досягнуті позитивні зрушення в системі управління охороною праці, пов'язані із прийняттям нових законів та постанов:

Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки», який визначає правові, економічні, соціальні та організаційні основи діяльності, пов'язаної з об'єктами підвищеної небезпеки, і спрямований на захист життя і здоров'я людей та довкілля від шкідливого впливу аварій на цих об'єктах шляхом запобігання їх виникненню, обмеження розвитку і ліквідації наслідків [20]; Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», який визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності й установлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та адміністраторів [21];

Закон України «Про основні засади державного нагляду у сфері господарської діяльності», який визначає правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду, їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду [22];

Постанова КМУ № 413 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері промислової безпеки та охорони праці і

визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду» [23].

Одним із позитивних кроків є прийняття Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», відповідно до якого роботодавець як страховальник має право:

брати участь на виборній основі в управлінні страхуванням від нещасних випадків;

вимагати від Фонду соціального страхування від нещасних випадків виконання ним обов'язків щодо організації профілактики нещасних випадків і професійних захворювань і соціального захисту потерпілих;

брати участь у визначенні роботодавцю знижок чи надбавок до страхового тарифу [24, ст. 45].

Трудовим кодексом України також передбачені позитивні кроки щодо окремих питань з охорони праці [25]. Так, якщо на робочому місці повністю порушуються вимоги з охорони праці, а саме внаслідок ненадання роботодавцем безпечних умов праці, то таке робоче місце на підприємстві має бути ліквідованим. При цьому працівник має право на професійну перепідготовку за рахунок роботодавця. Прогресивним кроком у законодавстві є також право запити працівника про умови його праці та про проведення на своєму робочому місці перевірки умов праці й охорони праці органами державного та суспільного нагляду і контролю. Однак ці права працівника практично є декларативними та залишаються нереалізованими.

Відповідно до Постанови № 413 можна зробити висновок, що кількість перевірок у сфері промислової безпеки й охорони праці, а також їх періодичність регламентовані відносно кожної сфери діяльності та затверджені групи ризику. Основними завданнями таких перевірок є:

регулярна перевірка підприємств, які здійснюють високоризиковані види діяльності;

першочергова перевірка підприємств, де небезпека отримання травм є більшою.

Однак ця Постанова має недоліки, які стосуються державної політики у сфері охорони праці. Одним із них є об'єднання в одну групу видів господарської діяльності, які не можна порівняти за ступенем ризику. Так, до групи високоризикованих видів діяльності віднесено як видобуток корисних копалин, плавку й литво металу, так і зберігання та переробку зерна. Ці види діяльності в межах однієї групи є різними за фактичним рівнем ризику щодо життя та здоров'я робітників, що характеризується також специфікою діяльності. Водночас роботи в газо-, вибухо- і вогнебезпечних зонах за Постановою № 413 віднесені до середньої групи ризику, що є підтвердженням відсутності критеріїв, за якими види економічної діяльності були розподілені за групами ризику, а також відсутнє їх економічне, соціальне і технічне обґрунтування. Як приклад можна навести той факт, що для займання вугілля температура має бути не менше 120°C, а для соломи пшеничної – 200°C; температура самозаймання вугілля – від 50°C, у той час як у соломи пшеничної – 310°C. Результатом такої ситуації є те, що об'єкти, які є більш безпечними, перевіряються з такою самою періодичністю, як і менш безпечні. Тобто людські та фінансові ресурси Держгірпромнагляду використовуються нерационально, унаслідок чого результативність державного контролю є неефективною.

Висновки. Важливою передумовою безпечної трудової діяльності є наявність відповідної дієвої нормативно-правової бази. Розглядаючи чинне законодавство України з охорони праці, можна відзначити, що в цілому воно має низку недоліків, основними з яких є переважна декларативність основних його положень та використання заходів покарання у вигляді штрафів за порушення норм і правил з охорони праці. У сучасних умовах у сфері охорони праці на підприємствах діє значна кількість нормативних актів, які були прийняті ще за часів Радянського Союзу та потребують перегляду. При

цьому необхідним є диференційований підхід до відповідних нормативних документів з урахуванням видів економічної діяльності. Існуюче нормативно-правове забезпечення у сфері охорони праці є недостатнім і потребує подальшого вдосконалення з метою поліпшення не тільки стану у сфері охорони праці, а й розвитку соціально-трудових відносин.

Наявність існуючого стану державної політики у сфері охорони праці не дозволяє державі в повному обсязі забезпечити працівників необхідними та достатніми засобами безпеки праці, у зв'язку з чим роль підприємств у вирішенні цієї проблеми зростає. Економічні реформи, які спрямовуються на забезпечення сприятливих умов розвитку підприємств, одночасно призводять до негативних процесів у соціально-трудових відносинах, зокрема у сфері охорони праці. Разом із цим для підприємств соціально-трудова сфера є якісно новим об'єктом управління, у якій удосконалення механізму формування умов безпечної трудової діяльності має стати одним із головних пріоритетів. Тому потребують дослідження науково-теоретичні аспекти соціально-трудових відносин у контексті забезпечення дотримання безпечних умов праці, перш за все на виробництві.

Список використаних джерел

1. Мартякова Е.В. Реформирование экономического механизма управления охраной труда в Украине / Е.В. Мартякова // Охрана труда. – 1998. – № 6. – С. 9–12.
2. Лесенко Г.В. Организация безопасности труда на производстве. – 2-е изд. / Г.В. Лесенко. – К.: Техника, 1989. – 232 с.
3. Макушин В.Г. Совершенствование условий труда на промышленных предприятиях: Социально-экономические проблемы / В.Г. Макушин. – М.: Экономика, 1981. – 216 с.
4. Миценко І.М. Управління умовами праці на виробництві / І.М. Миценко // Охорона праці. – 1998. – № 2. – С. 9–10.
5. Кутиркін А.М. Економіка охорони праці / А.М. Кутиркін, Н.Д. Лук'яненко. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – С. 65.
6. Калачева Л.Л. Условия труда: Методологические вопросы комплексного исследования / Л.Л. Калачева. – Новосибирск: Наука, 1978. – 288 с.
7. Амоша А.И. Условия труда и эффективность производства (социально-экономические проблемы гармонизации и методы оптимизации)

ции) / А.И. Амоша. – К.: Наук. думка, 1997. – 184 с.

8. Кучеба П. Научные основы экономического управления охраной труда / П. Кучеба // Охрана труда. – 1996. – № 12. – С. 13–16.

9. Амоша О.И. Региональное управление охраною праці / О.И. Амоша, О.Ф. Новікова, В.І. Крот. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2000. – 244 с.

10. Обращение организационного комитета по подготовке и проведению в АР Крым мероприятий по проведению дня охраны труда к центральным и местным органам исполнительной власти, органам местного самоуправления, объединений работодателей и профсоюзных организаций, средств массовой информации, руководителям и работникам предприятий, учреждений, организаций АР Крым. Официальный сайт Территориального управления Госгпромнадзора по Автономной Республике Крым и г. Севастополю от 20.04.2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gospromnadzor.crimea.ua/index.php/categoryblog>.

11. Кундієв Ю.І. Проблеми виробничого травматизму в глобальному вимірі та стан в Україні / Ю.І. Кундієв, А.М. Нагорна, Л.О. Добровольський // Український журнал з проблем медицини праці. – 2010. – № 1 (21). – С. 3–8.

12. Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. – Київ, 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pension.kiev.ua/files/sb_2009.pdf.

13. Статистичний щорічник України за 2009 рік / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2010. – 566 с.

14. Леонов О. Чи об'єктивний аналіз травматизму? / О. Леонов, В. Сєвріков // Охорона праці. – 2009. – № 3. – С. 35–36.

15. Морина Б. Защитные мероприятия / Б. Морина // Бизнес. – 2009. – № 18–19 (849–850). – 11 мая. – С. 68–69.

16. Законодавство України. Постанова КМУ від 13 вересня 2000 р. №1423 Київ «Про затвердження Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uapravo.net/data2008/base56/ukr56312.htm>.

17. Левін П. Удосконалення соціального страхування від нещасних випадків – умова збереження трудового потенціалу / П. Левін // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 2. – С. 21–28.

18. Мостовий В. Актуальні проблеми захисту гарантій прав працівників на безпеку праці / В. Мостовий // Охорона праці. – 2005. – № 7. – С. 4.

19. Верховна Рада України. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2694-12>.

20. Верховна Рада України. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01.2001 р. № 2245-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2245-14>.

21. Верховна Рада України. Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» від 06.09.2005 р. № 2806-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2806-15>.

22. Верховна Рада України. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=877-16>.

23. Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері промислової безпеки та охорони праці і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю)» від 28.04.2009 р. № 413 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=413-2009-%EF>.

24. Верховна Рада України. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23.09.1999 р. № 1105-ХІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1105-14>.

25. Верховна Рада України. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2013 р.